

İLKÖĞRETİM I-V. SINIFLAR TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN OKUNABİLİRLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş.Gör.Mehmet DEMİR*

Yrd.Doç.Dr.Mehmet Akif ÇEÇEN**

Özet

Evrenini ilköğretim I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin oluş-
turduğu bu araştırmada metinlerin kelime ve cümle uzunluklarının sınıflara göre
farklılığı ve metinlerin okunabilirlik düzeyleri incelenmiştir. Araştırmada 2010-
2011 öğretim yılında Malatya ilinde okutulan I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarında
yer alan şiir ve tiyatro dışındaki altmış beş düzyazı metnin kelime ve cümle uzun-
lukları ile okunabilirlikleri ölçülmüştür. Çalışmaya sözü edilen metinlerin tümü
alınmıştır. Metinlerin okunabilirlik düzeylerinin belirlenmesinde Ateşman'ın
Türkçe için Flesch'ten uyarladığı, kelime ve cümle uzunluğunu temel alan formül
kullanılmıştır. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin kelime ve cümle uzunlukla-
rı ile okunabilirlikleri, farklı sınıflardaki ders kitaplarına ve metnin bilgilendirici
ya da öyküleyici olmasına göre sınıflandırılmıştır. Sınıf düzeylerine göre kelime
ve cümle uzunluklarında farklılıkların olduğu ancak okunabilirlik düzeyi açısın-
dan düzenli bir dağılım olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Okunabilirlik, Türkçe ders kitabı, metin

Giriş

Eğitim ve öğretim günümüzde giderek önem kazanmaktadır. Bilgiyi öğren-
menin ve aktarmanın giderek önem kazandığı günümüzde ders kitapları, bilginin
öğrenilmesi ve aktarılmasında kullanılan çok önemli bir araç olarak yerini korumak-
tadır. Eğitim ve öğretim süreci göz önünde bulundurulduğunda öğretmenlerin,
öğrencilere bilgiyi öğretmesi ve aktarması sırasında birçok öğretim materyali kullan-
dığı görülmektedir (Güven, 2010: 1). İlköğretim Türkçe Dersi 1-5. Sınıflar Öğretim
Programına (MEB, 2005) göre Türkçe derslerinde öğretmenler; kitap, dergi, gazete,
mektup vb. gibi yazılı materyalleri; fotoğraf, resim, afiş, grafik, karikatür, vb. görsel
materyalleri; radyo, teyp, ses bantları, vb. işitsel materyalleri; film, çizgi film, vb. görsel/
işitsel materyalleri kullanabilirler. Ancak bu öğretim materyalleri içerisinde en sık
kullanılanı ders kitaplarıdır (Zorbaz, 2007: 88).

* Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

** İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

Ceyhan ve Yiğit'e (2004: 26) göre ders kitapları; eğitim hizmetlerinin vazgeçilmez araçları olarak insan kaynaklarının niteliğinin geliştirilmesinde, öğretmenler, fiziki imkânlar ve eğitim programları kadar önemli bir yere sahiptir. Bu durumun önemli bir gerekçesi olarak Yalçın (1996: 24), ülkemizde ders araç ve gereçlerinin sınırlı olması dolayısıyla hâlen eğitimin en önemli aracının ders kitapları olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadeye paralel olarak Özbay (2003: 37), araştırmasında Türkçe öğretmenlerinin derslerini büyük oranda (% 94,44) ders kitabına bağlı kalarak işlediklerini ortaya koymuştur. Bütün bu öneminden dolayı ders kitaplarının beklentileri ve ihtiyaçları en üst düzeyde karşılayabilecek nitelikte hazırlanmasına ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda hazırlanan ders kitabı, özellikle Türkçe derslerinde öğrencilere temel dil becerilerini kazandırmak için önemli bir işleve sahiptir. Bu işlev, kitaplarda yer alan metinlerden kaynaklanmaktadır. Çünkü Türkçe derslerinde bütün dil becerileri (okuma, yazma, konuşma, dinleme ve dil bilgisi) bu metinlerden hareketle hazırlanan etkinlikler yoluyla kazandırılmaya çalışılmaktadır (Çeçen ve Çiftçi, 2007: 39).

Okunabilirlik kavramı dile özgü bir kavramdır ve genel olarak bir metnin belirli düzeydeki okuyucular tarafından anlaşılma düzeyi şeklinde tanımlanmaktadır (Solmaz, 2009: 1). Göğüş (1978: 91) okunabilirliği, bir yazıyı belli bir düzeydeki öğrencinin okuyup anlayabilmesi şeklinde ifade etmiştir. Ateşman (1997: 71) ise okunabilirliği, okuyan tarafından metnin kolay ya da güç anlaşılır olma durumu olarak tanımlamış ve okunabilirliğin, çoğunlukla metnin nicel özellikleri yani cümle ve kelime uzunlukları ve bilinmeyen kelime sayısı göz önüne alınarak metnin güçlük düzeyini belirlemeyi amaçladığını ifade etmiştir. Bu yüzden de okunabilirlik kavramı, metnin açıklığının öz niteliği olarak belirtilmektedir (Dubay, 2007'den aktaran Çetinkaya ve Uzun, 2010: 142).

Güneş (2000: 334-335), çocuğun geleceğine ve geleceğin çocuğuna yön verecek kitapların hazırlanması ve seçiminde uyulması gereken ilkeleri, "okunabilirlik ilkeleri" olarak değerlendirerek bunları "dil bilgisi yönünden ilkeler", "eğitim yönünden ilkeler", "sosyolojik yönden ilkeler", "basım yönünden ilkeler" olmak üzere dört grupta inceler.

Dökmen ve Dökmen (1988: 68) tarafından yapılan çalışmada kişilerin dil gelişim düzeyleri yükseldikçe kullandıkları cümlelerin uzadığı sonucuna varılmıştır. Ders kitaplarında kullanılan cümlelerin kısa ve basit olması okunabilirliği artırdığı ve kısa cümleler, uzun cümlelerden daha iyi öğrenildiği (Güneş, 2003: 44) için ders kitaplarına metin seçilirken kelime-cümle uzunluklarının göz önünde bulundurulması ve yaş arttıkça kelime ve cümle uzunluğunun artırılması gerekir (Zorbaz, 2007: 89).

Ateşman, okunabilirliğin ölçülmesinde pek çok değişkenden bahsetmişse de kendisi okunabilirliğin formülünde kelime ve cümle uzunluğunu esas alan yöntemi Türkçeye uyarlamıştır. Farklı sözcük, zor sözcük, yabancı sözcük, terimler, soyut ya da somut sözcükler gibi değişkenleri dikkate alan formüller Türkçeye uyarlanmadığından bu çalışmada Ateşman'ın sözü edilen formülü kullanılmıştır.

Ateşman'ın (1997) ortaya koyduğu formül şu şekildedir:

Okunabilirlik Sayısı = $198,825 - 40,175 \times x_1 - 2,610 \times x_2$

x_1 = Hece olarak ortalama kelime uzunluğu

x_2 = Kelime olarak ortalama cümle uzunluğu

Bugüne kadar okunabilirlikle ilgili yapılan çalışmalarda metnin düzeyini belirlerken metnin içeriği, uzunluğu, yapısı, mantık örgüsü, metinle birlikte kullanılan resimlerin etkisi, metnin öğretim programına uygunluğu, okuyucu ilgisi gibi unsurlar ölçümlerin dışında tutulmuştur (Fry, 2002: 287). Okunabilirlik üzerine yapılan çalışmalar ışığında denilebilir ki okunabilirlik formülleri metnin güçlüğü ile ilgili bir fikir verir. Okunabilirlik ölçüsü, metnin nitel özellikleri ile birlikte ele alınırsa ancak kesin bir sonuca ulaştırabilir (Zorbaz, 2007: 90). Bu bakımdan geliştirilen formüllerin tek başına okunabilirliği belirleyebileceğini söylemek zordur. Çünkü okunabilirlik düzeyi, kişiye göre de değişebilir. Çünkü bilinmeyen kelimeler de okunabilirliğe etki eder ve herkesin bilmediği kelimeler farklı olabilir (Çiftçi, Çeçen ve Melanlıoğlu, 2007: 210).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada İlköğretim I-V. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin kelime ve cümle uzunluklarının sınıflara göre değişimi ve okunabilirlik düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin kelime-cümle uzunlukları ve okunabilirlik değerleri ne kadardır?
2. I-V. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin kelime ve cümle uzunlukları, metnin bilgilendirici ya da öyküleyici olmasına göre değişmekte midir?
3. I-V. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin okunabilirlik düzeyi nedir?
4. I-V. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin okunabilirlik düzeyi, metnin bilgilendirici ya da öyküleyici olmasına göre değişmekte midir?
5. I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin okunabilirlik düzeyi sınıflara göre değişmekte midir?

YÖNTEM

Yapılan bu araştırma nitel bir araştırma olup bu çalışmada doküman incelemesine dayanan betimsel nitelikli tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu model, geçmişte veya hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar 2007: 77).

Çalışma Materyali

Bu çalışmada materyal olarak 2010-2011 eğitim öğretim yılında Malatya'da okutulan I-V. sınıf (Başarı Yayıncılık: 1. Sınıf; Özne Yayıncılık: 2. Sınıf; Dörtel Yayıncılık: 3. Sınıf; Özgün Yayıncılık: 4. Sınıf; Engin Yayıncılık: 5. Sınıf) Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmada bu kitaplarda yer alan –şiir ve tiyatro metni dışındaki- altmış beş metin üzerinde çalışılmıştır. Metinler, kitaplardaki sayılarına ve öyküleyici ya da bilgilendirici olmalarına göre aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 1. Kitaplardaki metinlerin sayıları ve türleri

	Bilgilendirici	Öyküleyici	Toplam
1. Sınıf	4	4	8
2. Sınıf	6	4	10
3. Sınıf	8	8	16
4. Sınıf	8	8	16
5. Sınıf	8	7	15
Toplam	34	31	65

Tablo 1’de görüldüğü gibi 1. sınıf kitabında dört, 2. sınıf kitabında altı, 3. sınıf kitabında sekiz, 4. sınıf kitabında sekiz, 5. sınıf kitabında sekiz bilgilendirici; 1. sınıf kitabında dört, 2. sınıf kitabında dört, 3. sınıf kitabında sekiz, 4. sınıf kitabında sekiz, 5. sınıf kitabında yedi öyküleyici metne yer verilmiştir. 1, 3 ve 4. sınıf kitaplarında bilgilendirici ve öyküleyici metinler arasında dengeli bir dağılım gözlenirken 2 ve 5. sınıf kitaplarında ise bilgilendirici metinlerin sayısının öyküleyici metinlere göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Okunabilirlik formüllerinde ‘formüllerin geliştirilmesi’ ve ‘kullanımı’ itina gerektiren önemli noktalar (Anderson ve Davison 1988, 23). Herhangi bir dil için geliştirilen okunabilirlik formülü bir başka dil için kullanışlı olmayabilmektedir. Metinlerin okunabilirliğinin belirlenebilmesi amacıyla Flesch’in Ateşman (1997) tarafından Türkçeye uyarlanan aşağıdaki formülü kullanılmıştır.

Ateşman’ın (1997) ortaya koyduğu formül şu şekildedir:

Okunabilirlik Sayısı = $198,825 - 40,175 \times x_1 - 2,610 \times x_2$

x_1 = Hece olarak ortalama kelime uzunluğu

x_2 = Kelime olarak ortalama cümle uzunluğu

Ortalama cümle uzunlukları için kelime sayısına; ortalama kelime uzunlukları için de hece sayısına bakılmıştır. Okunabilirliğin belirlenmesi için metinlerin ilk yüz kelimesi ve bu yüz kelimelik dilimdeki cümle sayılarına bakılmıştır. Yüz kelime sonunda cümlelerin bitmediği durumlarda yarım cümlelerin ilk yüz kelimeye dâhil olan kelime sayısı, o cümlelerin toplam kelime sayısına bölünmüştür. Daha sonra Ateşman’ın (1997) yukarıda sözü edilen okunabilirlik formülü kullanılarak her metnin okunabilirlik düzeyi belirlenmiştir.

Veriler çözümlenirken masalların kelime ve cümle uzunlukları ve okunabilirlik düzeyleri her sınıf için ortalama alınarak kullanılmıştır.

Tablo 2. Okunabilirlik Düzeyi ve Okunabilirlik Sayıları

Okunabilirlik Düzeyi	Okunabilirlik Sayısı
Çok Kolay	90–100
Kolay	70–89
Orta Güçlükte	50–69
Zor	30–49
Çok Zor	1–29

(Ateşman, 1997: 74)

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın alt problemlerine ilişkin bulgu ve yorumlar yer almaktadır.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“I-V.sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin kelime-cümle uzunlukları ve okunabilirlik değerleri ne kadardır?” şeklinde ifade edilen birinci alt probleme ilişkin bulgular Tablo 3, 4, 5, 6 ve 7’de yer almaktadır.

Tablo 3. I. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Kelime ve Cümle Uzunlukları ile Okunabilirlik Sayıları

1. Sınıf Metinleri	K. U.	C. U.	O. S.
1 Güneş ve Dünyamız	3,08	7,14	56,45
2 Deve Yavrusu	2,38	4,25	92,11
3 Beni Sallama	3,06	4,85	63,23
4 Kar Tanesi	2,63	6,80	75,13
5 Tüketirken Düşünelim	2,78	5,94	71,55
6 Tuğçe’nin Küçülen Giysileri	2,40	4,34	90,79
7 Pembe Bisiklet	2,49	4,52	86,99
8 Yüzmeye Doyamadığım Gün	2,79	5,00	73,68
Ortalama	2,70	5,35	76,24

Birinci Sınıf metinlerine bakıldığında kelime uzunluklarının 2,38 ila 3,08; cümle uzunluklarının 4,25 ila 7,14; okunabilirlik sayılarının ise 56 ila 91 olduğu görülmektedir. Buna göre 1. sınıf metinleri arasında homojen bir dağılım bulunmamaktadır.

Tablo 4. II. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Kelime ve Cümle Uzunlukları ile Okunabilirlik Sayıları

2. Sınıf Metinleri	K. U.	C. U.	O. S.
1 Geceyi Sevmeyen Çocuk	2,59	5,66	79,66
2 Güzellik İşareti	2,50	7,28	79,17
3 Mustafa Kemal'in Çocukluğu	2,85	9,36	59,72
4 Sihirli Pasta	2,56	8,83	72,68
5 Yumi İle Sumi Uzayda	2,58	6,25	78,86
6 Mutluluk	2,43	8,41	79,04
7 Kardelen	2,72	8,33	67,80
8 Dişlerin Öfkesi	2,54	5,10	83,10
9 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı	2,53	10	71,08
10 İzcilik	2,59	13	60,60
Ortalama	2,58	8,22	73,17

İkinci sınıf metinlerine bakıldığında kelime uzunluklarının 2,43 ila 2,59; cümle uzunluklarının 5,10 ila 13,00; okunabilirlik sayılarının ise 59 ila 83 olduğu görülmektedir. Buna göre; 2. sınıf metinleri arasında homojen bir dağılım bulunmamaktadır.

Tablo 5. III. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Kelime ve Cümle Uzunlukları ile Okunabilirlik Sayıları

3. Sınıf Metinleri	K. U.	C. U.	O. S.
1 Konuşabilmek Ne Güzel	2,46	6,66	82,59
2 Bilmek ve Bilmemek	2,75	7,64	68,11
3 Atatürk'ün Yaşamı	2,57	8,50	73,06
4 Atatürk Halkla Beraber	2,88	9,36	58,48
5 Çikolata Nasıl Üretiliyor	2,96	10	53,80
6 Elçin'in Heyecanı	2,61	7,76	73,07
7 Düşler Ülkesi	2,31	8,33	84,27
8 Bana Bir Rüya Ver	2,66	8,58	69,55
9 Dört Mevsim	2,51	6,11	81,66
10 Dünya ve Kuyruklu Yıldız	2,66	9,54	66,80
11 Bir Bayram Sabahı	2,70	4,77	77,73
12 Anadolu Davulu	2,50	7,21	79,39
13 Hıdır Bey Ağacı	2,76	10	61,84
14 Depremzede Köpek	2,60	5,26	80,63
15 Futbol	2,39	8,66	80,02
16 Hem Oyun Hem Spor	2,68	10	65,05
Ortama	2,62	8,02	72,25

Üçüncü Sınıf metinlerine bakıldığında kelime uzunluklarının 2,31 ila 2,96; cümle uzunluklarının 4,77 ila 10,00; okunabilirlik sayılarının ise 53 ila 84 olduğu görülmektedir. Buna göre 2. sınıf metinleri arasında homojen bir dağılım bulunmamaktadır.

Tablo 6. IV. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Kelime ve Cümle Uzunlukları ile Okunabilirlik Sayıları

4. Sınıf Metinleri	K. U.	C. U.	O. S.
1 Bebek	2,63	8,91	69,69
2 Rüzgârı Yakalayın	2,83	7,28	65,99
3 Gazi'yi Karşıladım	2,71	9,09	66,22
4 Atatürk'ün Hayatının Yönleri	2,70	10	64,53
5 Geçmişten Günümüze Evler	2,78	9,90	60,95
6 Şenlikli Bir Akşam Yemeği	2,35	6,66	87,01
7 Ayakkabının Öyküsü	3,09	7,50	54,90
8 Pazar Yeri	2,60	9,54	69,09
9 İnsan ve Söz	2,50	7,92	77,54
10 Eski	2,84	6,66	67,33
11 Hayalden Bilime	2,80	9,54	61,06
12 Dünyalı Yaratıklar	3,28	9,72	41,30
13 Anadolu Üstüne	2,72	8,33	67,80
14 Ülkemin Renkli Haritası	2,86	5,88	68,57
15 Gümüş Tüylü Martı	2,69	8,50	68,32
16 Bin Elli Yaşandaki Ağaç	2,88	7,76	62,80
Ortalama	2,76	8,49	65,80

Dördüncü sınıf metinlerine bakıldığında kelime uzunluklarının 2,35 ila 3,28; cümle uzunluklarının 5,88 ila 10,00; okunabilirlik sayılarının ise 41 ila 87 olduğu görülmektedir. Buna göre 4. sınıf metinleri arasında homojen bir dağılım bulunmaktadır.

Tablo 7. V. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Kelime ve Cümle Uzunlukları ile Okunabilirlik Sayıları

5. Sınıf Metinleri	K. U.	C. U.	O. S.
1 Gökçen Kız Çeşmesi	2,73	7,84	68,46
2 Yaşam Dersi	2,76	18,16	40,40
3 Başarının Sırrı	2,75	10,90	59,81
4 Elma Fabrikası	2,41	6,05	85,91
5 İnternet	3,02	11,11	48,49
6 Cadı Burunlu Fabrika	2,57	12,50	62,95
7 Evdeki Takım	2,70	7,84	69,67
8 Türkiye'nin Turistik Değeri	2,77	14,28	50,25
9 İnsanlık Dersi	2,59	8,75	71,89
10 Birliğin Temeli	2,34	6,81	86,72
11 Eski Bayramlar	2,74	7,76	68,46
12 Türkiye'de Aile	2,51	11,55	67,46
13 İki Kardeşin Kavgası	2,60	10	68,27
14 Sanatın Gücü	2,70	10,41	63,16
15 Ölümsüzleşen Bahçe	2,62	10,30	66,64
Ortalama	2,65	10,28	65,23

Beşinci sınıf metinlerine bakıldığında kelime uzunluklarının 2,34 ila 3,02; cümle uzunluklarının 6,05 ila 18,16; okunabilirlik sayılarının ise 40 ila 86 olduğu görülmektedir. Buna göre 5. sınıf metinleri arasında homojen bir dağılım bulunmamaktadır.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“I-V.sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin okunabilirlik düzeyi, metnin bilgilendirici ya da öyküleyici olmasına göre değişmekte midir?” şeklinde ifade edilen alt probleme ilişkin bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Kitaplarda Yer Alan Öyküleyici ve Bilgilendirici Metinlerin Kelime ve Cümle Uzunlukları

Sınıf	Bilgilendirici					Öyküleyici				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
K. U.	2,83	2,62	2,63	2,84	2,69	2,48	2,53	2,62	2,68	2,60
C. U.	5,33	9,03	8,47	8,55	11,38	5,37	7,00	7,57	8,09	9,02

Tablo 8’e bakıldığında kelime uzunluğu bakımından bilgilendirici metinlerdeki sayıların, öyküleyici metinlerdeki sayılardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu fark bazen 1. sınıftaki gibi (2,83-2,48) belirginken, bazen de 3. sınıftaki gibi (2,63-2,62) birbirine çok yakındır. Bu durum, bilgilendirici metinlerde daha bilimsel bir dilin, teknik sözcüklerin ve terimlerin kullanılmasından kaynaklanıyor olabilir.

Bilgilendirici ve öyküleyici metinler cümle uzunlukları bakımından karşılaştırıldığında cümle uzunluklarının çoğunlukla bilgilendirici metinlerde daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak 1. sınıfta öyküleyici metinlerin cümle uzunluğu (5,37) bilgilendirici metinlerin cümle uzunluğundan (5,33) yüksektir.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

“I-V. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin okunabilirlik düzeyi nedir?” şeklinde ifade edilen alt probleme ilişkin bulgular Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Kitaplardaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeylerine Göre Dağılımı

Sınıf	1		2		3		4		5		Toplam	
O. D.	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Çok kolay	2	25	-	-	-	-	-	-	2	20	2	3
Kolay	4	50	7	70	9	56	2	12	3	20	25	39
Orta güçlükte	2	50	3	30	7	44	13	81	10	67	35	54
Zor	-	-	-	-	-	-	1	7	2	13	3	4
Çok zor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	6	100	10	100	16	100	16	100	15	100	65	100

Tablo 9 incelendiğinde sınıf seviyeleri yükseldikçe okunabilirlik düzeylerinin “çok kolay”dan “çok zor”a doğru arttığı görülmektedir. Örneğin “çok kolay” metinler yalnızca 1. sınıfta, “zor” metinler ise yalnızca 4. ve 5. sınıf kitaplarında yer almaktadır. 4. sınıf kitaplarında okunabilirlik düzeyi “zor” olan metinlerin oranı %7 iken bu

oran, 5. sınıf kitaplarında %13'tür. 1, 2 ve 3. sınıf ders kitaplarında “zor” metin bulunmamaktadır. 1. sınıf ders kitabında okunabilirlik düzeyi “çok kolay” olan metinlerin oranı %25 iken diğer sınıflara ait kitaplarda “çok kolay” metin yer almamaktadır. Ayrıca göze çarpan bir başka husus da hiçbir kitapta okunabilirlik düzeyi “çok zor” metnin yer almamasıdır.

4.4. Dördüncü Alt Probleme Dayalı Bulgular

“I-V. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin okunabilirlik düzeyi, metnin bilgilendirici ya da öyküleyici olmasına göre değişmekte midir?” şeklinde ifade edilen alt probleme ilişkin bulgular Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. Okunabilirlik Düzeylerine İlişkin Bilgilendirici ve Öyküleyici Metinlerin Sayıları

Okunabilirlik Düzeyi	Bilgilendirici		Öyküleyici	
	Metin sayısı	%	Metin sayısı	%
Çok kolay (90-100)	1	3	1	4
Kolay (70-89)	10	29	15	48
Orta güçlükte (50-69)	20	59	15	48
Zor (30-49)	3	9	-	-
Çok zor (1-29)	-	-	-	-
Toplam	34	100	31	100

Okunabilirlik düzeyi açısından bilgilendirici metinlerde “çok kolay”dan “çok zor”a doğru bir artışın, öyküleyici metinlerde ise bir azalmanın olduğu görülmektedir. Okunabilirlik düzeyi açısından gerek bilgilendirici metinlerde gerekse öyküleyici metinlerde birer adet çok kolay metin yer almaktadır. Ayrıca her iki türde de çok zor metin yer almamaktadır.

Okunabilirlik düzeyi açısından bilgilendirici metinlerde “zor”a, öyküleyici metinlerde “kolay”a doğru bir yığılma olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Bilgilendirici metinlerin % 68’i “orta güçlükte” ya da “zor” iken öyküleyici metinlerde “zor” metin yer almamakta ancak “orta güçlükte” metinlerin oranı % 48’dir. Öyküleyici metinlerin % 52’si “kolay” ve “çok kolay” iken bilgilendirici metinlerde bu oran % 32’dir. Tabloda da görüldüğü gibi metinlerin okunabilirlik düzeyi metnin türüne göre değişmektedir. Metin türleri arasında gözlemlenen bu farklılığın nedenleri olarak, bilgilendirici metinlerde zaman zaman uzun açıklamalara yer verilmesi ve bunun yanı sıra birden çok yeni bilgiyi içinde barındırması; öyküleyici metinlerde ise sözlü dilin etkilerinden dolayı bildirdiği yargı sayısının azlığı, dilin sade, cümlelerin kısa olmasının yanı sıra öyküleyici metinlerin öğrencilerin okuma yaşına daha uygun olması, öyküleyici metinlerin öğrenciyi olayın içinde yaşatması, bir duyguyu, düşünceyi ya da fikri anlatmak amacıyla olması gösterilebilir.

4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin kelime-cümle uzunlukları ve okunabilirlik düzeyleri sınıflara göre değişmekte midir?” şeklinde ifade edilen alt probleme ilişkin bulgular Tablo 11’de yer almaktadır.

Tablo 11. İlköğretim I-V. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Kelime ve Cümle Uzunlukları ile Okunabilirlik Düzeyleri

	K.U.	C. U.	O. S.
1. Sınıf	2,70	5,35	76,24
2. Sınıf	2,58	8,22	73,17
3. Sınıf	2,62	8,02	72,25
4. Sınıf	2,76	8,49	65,80
5. Sınıf	2,65	10,28	65,23

İlköğretim I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ortalama kelime uzunluklarına bakıldığında sınıflara göre kelime uzunlukları bakımından uyumsuzluklar görülmektedir. Örneğin, 1. sınıftaki ortalama kelime uzunluğu 2, 3 hatta 5. sınıftan daha yüksektir. İlkokuma açısından uzun kelimelerin okumayı zorlaştıracığı düşünülürse bu rakamların ne ifade ettiği daha iyi anlaşılabilir. Dolayısıyla özellikle 1. sınıf metinleri için sözcük seçiminin yeterli düzeyde uygun olmadığı söylenebilir. Tablo 3’teki veriler dikkate alındığında da özellikle bazı metinlerin kelime uzunluklarının yüksek olduğu görülmektedir. Sorunun çözümü için söz konusu metinlerin üst sınıf kitaplarına alınması, o sınıflardan da daha kısa sözcük ve cümlelerden oluşan metinlerin 1. sınıf kitabına alınması yararlı olabilir.

İlköğretim I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ortalama cümle uzunluklarına bakıldığında genel anlamda homojen bir dağılımın olduğu ancak 2, 3 ve 4. sınıflarda birbirine yakın ortalamalar olmakla birlikte 1. sınıftan 2. sınıfa ve 4. sınıftan 5. sınıfa daha keskin geçişler olduğu görülmektedir. 2 ve 5. sınıftaki metinlerdeki cümlelerin kısaltılması ya da kısa cümlelerden oluşan metinlerin seçilmesi yararlı olabilir.

İlköğretim I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ortalama okunabilirlik düzeylerinin birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar düzenli bir şekilde güçleştiği görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Metinlerde yer alan ortalama kelime uzunlukları metnin bilgilendirici ya da öyküleyici olmasına göre karşılaştırılmış ve kelime uzunluğu bakımından bilgilendirici metinlerdeki sayıların, öyküleyici metinlerdeki sayılardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu farkın bazen 1. sınıftaki gibi (2,83-2,48) belirgin bazen 3. sınıftaki (2,63-2,62) gibi birbirine çok yakın olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bilgilendirici ve öyküleyici metinler cümle uzunlukları bakımından karşılaştırıldığında cümle uzunluklarının çoğunlukla bilgilendirici metinlerde daha yüksek olduğu görülmüştür. Yalnızca 1. sınıfta öyküleyici metinlerin cümle uzunluğu (5,37) bilgilendirici metinlerin cümle uzunluğundan (5,33) yüksek çıkmıştır. Çiftçi, Çeçen ve

Melanlioğlu (2007: 215), farklı yayınevlerine ait 6. sınıf Türkçe ders kitaplarını inceledikleri araştırmalarında öyküleyici metinlerle bilgilendirici metinlerin kelime uzunlukları ve cümle uzunluklarını karşılaştırmışlardır. Araştırmada kelime uzunluğunun metnin anlatım türüne göre belirgin bir değişiklik göstermediği ancak cümle uzunluğu açısından bilgilendirici metinler lehine belirgin bir fark gözlenmiştir. Bu bulguların, yapılan araştırmanın bulgularıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin okunabilirlik düzeyinin sınıf seviyeleri yükseldikçe okunabilirlik düzeylerinin “çok kolay”dan “çok zor”a doğru arttığı belirlenmiştir. Zorbaz (2007: 93), ilköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan masalların okunabilirliğini incelediği araştırmasında ilköğretim birinci kademedeki masalların, ortalama okunabilirlik düzeyleri yönüyle üçüncü sınıfa kadar düzenli bir şekilde güçleştiğini ancak dördüncü ve beşinci sınıflarda ikinci sınıf seviyesine düştüğünü ifade etmiş ayrıca dördüncü sınıfta okutulan masalların okunabilirlik yönünden ikinci sınıfa göre daha kolay olduğu sonucuna ulaşmıştır. Zorbaz (2007: 93), yine aynı araştırmada ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki masalların ortalama okunabilirlik düzeylerinin sınıflara göre düzenli bir gelişme göstermediği, sınıflara göre farkların çok az olduğu ve masalların ortalama okunabilirlik düzeyinin 78 (kolay) düzeyinde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Temizyürek (2010: 651), Türkiye’de okuma seferberliği çerçevesinde seçilen kitapların okunabilirliği üzerine yapmış olduğu araştırmada kitaplardaki metinlerin okunabilirlik düzeyi bakımından tutarlı olmadığı, okunabilirlik düzeyi açısından zor, orta güçlükte ve kolay şeklinde bir farklılaşmanın olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çiftçi, Çeçen ve Melanlioğlu (2007: 215) da altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin okunabilirlik açısından değerlendirildiği araştırmada kitaplar arasında metinlerin okunabilirliği açısından bir uyum olmadığı gibi her kitabın, kendi içinde de okunabilirlik düzeyi bakımından tutarlı olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Hızarcı (2009: 89), ilköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının okunabilirlik düzeylerinin incelenmesi adlı araştırmasında ise MEB yayınevine ait metinlerin daha yüksek okunabilirlik seviyesi gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Görüldüğü gibi bu araştırmada elde edilen sonuçlar, diğer araştırmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir.

I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin okunabilirlik düzeyi, bilgilendirici metinlerde “çok kolay”dan “çok zor”a doğru artmış, öyküleyici metinlerde ise azalma göstermiştir. Okunabilirlik düzeyi açısından gerek bilgilendirici metinlerde gerekse öyküleyici metinlerde birer tane çok kolay metnin yer aldığı ve her iki türde de çok zor metin yer almadığı sonucuna varılmıştır. Hızarcı (2009: 93), ders araştırmasında öyküleyici metinlerin okunabilirlik düzeyini, diğer türlerdeki metinlere göre daha yüksek bulmuştur. Çiftçi, Çeçen ve Melanlioğlu (2007: 216), yaptıkları araştırmada ulaştıkları öyküleyici metinlerin bilgilendirici metinlere nazaran daha kolay okunduğu sonucu, bu araştırmada elde edilen bulgularla paralellik göstermektedir. Tosunoğlu ve Özlük (2011) tarafından ilköğretim 1. sınıf Türkçe ders kitabı üzerine yapılan araştırmada incelenen dokuz metnin okunabilirlik sayıları 70-86 aralığında “kolay” metinlerdir. Bu araştırmada ise 1. sınıf metnlerinin 56-92 aralığında “orta güçlükte”, “kolay” ve “çok kolay” metinler olduğu görülmüştür. Aynı sınıf düzeyi için farklı yayınevlerinden hazırlanan kitaplarda yer alan metinler arasındaki fark, dikkat çekicidir. İlk okuma yazmaya araçlık eden 1. sınıf kitaplarındaki “çok zor”, “zor” hatta “orta güçlükte” metinlerin, öğrencilerin okumayı öğrenmelerini ya da akıcı okumalarını zorlaştırabileceği de ayrıca araştırılmaya muhtaçtır.

İlköğretim I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ortalama kelime uzunluklarına bakıldığında sınıflara göre kelime uzunlukları bakımından uyumsuzluklar görülmektedir. Örneğin, 1. sınıftaki ortalama kelime uzunluğunun 2, 3 hatta 5. Sınıf ortalamalarından daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Zorbaz'ın (2007: 93) araştırmasında kelime uzunluklarına bakıldığında kelime uzunluklarının 2,38-2,53 arasında değiştiği, sınıflara göre kelime uzunluklarında fazla bir değişimin gözlenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada Zorbaz (2007: 94), ikinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki masalların ortalama kelime uzunluğunun (2,41-2,52) arasında değiştiği ve sınıflara göre düzenli bir artış gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç, yapılan araştırmanın bulgularıyla farklılık göstermektedir.

İlköğretim I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ortalama cümle uzunluklarına bakıldığında genel anlamda homojen bir dağılımın olduğu ancak 2, 3 ve 4. sınıflarda birbirine yakın ortalamalar olmakla birlikte 1. sınıftan 2. sınıfa ve 4. sınıftan 5. sınıfa geçişlerde daha keskin geçişler olduğu görülmektedir. Zorbaz'ın (2007: 93) ilköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan masalların cümle uzunluklarının (5,55-6,26) ve ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan masalların cümle uzunluklarının (7,16-8,93) arasında olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç, yapılan araştırmanın bulgularıyla belirgin bir fark olduğunu göstermektedir. Bu çalışmadaki metinlerin ortalama cümle uzunluklarının (5,35-10,28) ilköğretim birinci ve ikinci kademe masalları ortalama cümle uzunluğundan oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

İlköğretim I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ortalama okunabilirlik düzeylerinin birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar düzenli bir şekilde güçleştiği görülmektedir. Zorbaz (2007: 93) masalların ortalama okunabilirlik düzeyleri yönüyle üçüncü sınıfa kadar düzenli bir şekilde güçleştiği ancak dördüncü ve beşinci sınıflarda ikinci sınıf seviyesine düştüğü ve dördüncü sınıfta okutulan masalların okunabilirlik yönünden ikinci sınıfa göre daha kolay olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada incelenen metinlerin, masal metinlerine oranla sınıf düzeyine göre daha düzenli bir şekilde güçleştiği görülmektedir. Ortaya çıkan farklılık, ilgili çalışmada yalnızca masal türü metinlerin incelenmesinden ya da iki çalışmada incelenen kitapların farklı olmasından kaynaklanıyor olabilir.

İlköğretim I-V. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler düzenlenirken sınıf düzeyinin göz önünde bulundurulması, metinler yoluyla hedeflenen amaçlara ulaşmayı kolaylaştırabilir. Özellikle ilköğretimin ilk sınıflarında akıcı okumanın ve okuduğunu anlamının daha nitelikli biçimde gerçekleşebilmesi için ortalama uzunluğu daha düşük kelime ve cümlelerin yer aldığı dolayısıyla okunabilirlik seviyesi daha düşük metinlere yer verilmesi yararlı olabilir.

Kaynakça

- Anderson, R., Davison, A. (1988). "Conceptual and Empirical Bases of Readability Formulas", *Linguistic Complexity and Text Comprehension: Readability Issue Reconsidered*, Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ateşman, E. (1997). Türkçede Okunabilirliğin Ölçülmesi, *Dil Dergisi*, S. 58, s. 71-74.
- Ceyhan, E. ve Yiğit, B. (2004). Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çeçen, M. A., Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür Ve Tema Açısından İncelenmesi. *Millî Eğitim*, S.173, ss.39-49.
- Çetinkaya, G., Uzun, L. (2010). *Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Okunabilirlik Özellikleri. Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri* (Editör: Hakan Ülper) (ss.141-153). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Çiftçi, Ö., Çeçen, M. A., Melanlıoğlu, D. (2007). "Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Okunabilirlik Açısından Değerlendirilmesi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (22), 206-219.
- Dökmen, Ü., Dökmen Z. Y. (1988). *İlkokul Kitaplarındaki Dilin ve Türkçeyi Kullanma Becerisinin Psikolojik Bir Yaklaşımla Değerlendirilmesi*. Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı 1-3 Ekim 1986. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Fry, E. (2002). Readability Versus Leveling: Both Of These Procedures Can Help Teachers Select Books For Readers At Different Stages. *The Reading Teacher* Vol. 56, No. 3.
- Göğüş, B. (1978). *Türkçe ve Yazın Eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Güneş, F. (2000). *Çocuk Kitaplarının Okunabilirlik Ölçütleri Açısından İncelenmesi*. 1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu (ss.334-349). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayınları.
- Güven, S. (2010). *İlköğretim 6. Sınıf Fen ve Teknoloji Ders Kitabının Okunabilirliği ve Hedef Yaş Düzeyine Uygunluğu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya, Türkiye.
- Hızarcı, H. S. (2009). *İlköğretim 6. Sınıf Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Okunabilirlik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- MEB (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi 1-5. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği (1995). 2434 Sayılı Tebliğler D e r g i s i http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2434_0.html 23. Ağustos 2011 tarihinde alınmıştır.
- Özbay, M. (2003). *Öğretmen Görüşlerine Göre İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, Ankara: Gölge Ofset Matbaacılık.
- Solmaz, E. (2009). *İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Düzeylerindeki Türkçe Metinlerde Cümle Uzunluğu, Kelime Uzunluğu ve Kelime Hazinesinin Okunabilirlik Üzerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Temizyürek, F. (2010). Türkiye’de Okuma Seferberliği Çerçevesinde Seçilen Kitapların Kelime-Cümle Uzunlukları ve Okunabilirlik Açısından İncelenmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27: 645-654.

- Temur, T. (2002). *İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Bulunan Metinler ile Öğrenci Kompozisyonlarının Okunabilirlik Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Tosunoğlu, M., Özlük, Y. Ö. (2011). Okunabilirlik ve İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Düz Yazı Metinlerinin Okunabilirlik Açısından Değerlendirilmesi. *Millî Eğitim*, 189: 219-230.
- Yalçın, A. (1996). Türkçe Ders Kitaplarının Planlanması ve Yazılması. *Türk Yurdu*, 107: 24-27.
- Zorbaz, K. Z. (2007). Türkçe Ders Kitaplarındaki Masalların Kelime-Cümle Uzunlukları ve Okunabilirlik Düzeyleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, C.3, S.1.

İncelenen Kitaplar

- Alacalı, O. ve Anaç, G. (2010). *Türkçe 3 Ders Kitabı*. Ankara: Dörtel Yayıncılık.
- Çetin, M., Okumuş, M. ve Turan, Y. (2010). *Türkçe 1 Ders Kitabı*. İstanbul: Başarı Yayıncılık.
- Hengirmen, M., Öziş, N. ve Öngay, N. (2010). *Türkçe 5 Ders Kitabı*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Özbay, S., Doğan, M., Özkara, M., Aktaş, A., Demir, E. ve Köksal, K. (2010). *Türkçe 4 Ders Kitabı*. Ankara: Özgün Yayıncılık.
- Palabıyık, K. ve Akıncı, Ş. (2010). *Türkçe 2 Ders Kitabı*. Ankara: Özne Yayıncılık.

AN EVALUATION ON TEXTS OF 1ST-VTH CLASSES TURKISH COURSE BOOKS IN TERM OF READABILITY

Arş.Gör.Mehmet DEMİR*

Yrd.Doç.Dr.Mehmet Akif ÇEÇEN**

Abstract

The aim of this study is to determine the readability levels and word and sentence length of texts in I-V. grades Turkish textbooks. Taking this into account, readability of sixty five texts in five lesson books taught in 2010-2011 Teaching Year have calculated. Texts' readability levels were determined by using Ateşman's formula – based on word and sentence length – which was adapted into Turkish from Flesch's Reading Ease Formula. The length of word and sentence and the readability of texts in Turkish coursebooks are classified according to coursebooks as different grades and to being of informative and narrative. According to grade levels, it has seen that there are differences in word and sentences lengths, but concluded that there is a regular range in the readability level.

Key Words: Readability, Turkish text books, text

* Adıyaman University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences

** İnönü University, Faculty of Education, Department of Turkish Language Teaching